

ВОТЪТ НА МЛАДИТЕ. ПОЛИТИЧЕСКИЯТ ИЗБОР НА МЛАДИТЕ БЪЛГАРИ (2009 – 2021)

Калоян Янков¹
e-mail: kaloianiankov@gmail.com

Резюме

Студията представя тенденции в политическия избор на младите българи на възраст 18 – 30 години, изведени чрез вторичен анализ на данни от електорални изследвания – екзит пол и официалните резултати от парламентарните избори в периода юли 2009 – април 2021 г. по данни от Централна избирателна комисия (ЦИК). На първо ниво, резултатите показват за кого гласуват младите хора и как се променя политическият им избор в периода юли 2009 – април 2021 г. На второ ниво – какъв е делът на младите хора сред упражнилите правото си на глас и сред отделните партийни електорални групи, има ли зависимост между изборните резултати на кандидатите и дела на млади хора сред избралите ги. На трето ниво е възможно да се види в каква степен гласуващият млад човек е парламентарно представен в българското Народно събрание.

Ключови думи: парламентарни избори, млади хора, политически избор, екзит пол

JEL: D71, D72, D81

Увод

Младият човек в България на възраст между 18 и 30 години в периода юли 2009 – април 2021 г. е имал възможността да упражни правото си на глас на парламентарни избори между един и пет пъти в зависимост от възрастта си към момента на изследването. В посочения период са проведени пет редовни и предсрочни избори за народни представители в следните години: юли 2009 г., май 2013 г., октомври 2014 г., март 2017 г. и април 2021 г. От тях редовни парламентарни избори са тези през юли 2009 г. и април 2021 г., а останалите са предсрочни избори. Практически в последните 13 години (до април 2021 г.) са се сменили пет парламента, вместо четири, ако всички министерски съвети бяха с изпълнени цели управленски мандати. Към момента на изследването трябва да сме в четвърти управленски мандат,

¹ Докторант, катедра „Икономическа социология“, Общикономически факултет, УНСС

ако всеки от тях реализираше пълния си четиригодишен законодателен и управленски срок.

Причините, парламентът и съставените министерски съвети да не могат да реализират пълните си мандати са комплексни и са обект на многопластов анализ, който повдига редица въпроси, свързани със състоянието на гражданското ни общество и политическия елит в страната. Няколко ракурса на този анализ могат да се предложат тук.

Българското общество е силно фрагментирано, разслоено, със задълбочаващи се социални и икономически неравенства и противоречия в сферата на публичността. То е общество в състояние на аномия. Аномичната ситуация на гражданското ни общество (Фотев, 1992) не е изолиран случай. Като част от постмодерната действителност (Бауман, 2001), то е общество на противоречията, неравенствата (Стиглиц, 2014), несигурността (Фотев, 2016) и риска (Слатински, 2019). Подобна социологическа картина неминуемо води до противоречия, конфликти, социални и икономически кризи, политически кризи, непълни управленски мандати, чести политически избори и обществени трансформации

От социално психологическа гледна точка времето между 2009 г. и 2021 г. е белязано от общите за всички западни общества трансформации на модерната към късномодерната и постмодерната епоха (Джеймисън, 2005), които водят до епоха на тревожността (Мей, 2018). Тревожността е скрита в човека и се проявява в неговите граждански избори, но също така тя е и скрита в обществената система и става явна при обществените взаимодействия. Политическите избори са форма на обществени взаимоотношения, чиито резултат илюстрира състоянието на общността, на гражданското общество и системата на обществото. Политическият избор е граждански избор, избор, който се прави в условията на общностна тревожност и несигурност. Политическият избор по дефиниция е избор на заявки за политики, с обещания за преодоляване на състоянието на тревожност, давани на избирателите от политиците и техните формации.

Общностната и индивидуалната тревожност и несигурност са предизвикани и от продължаващата криза на легитимността (Фотев, 1999), резултат от взаимодействието между гражданското общество и политическия елит. Всичко това засилва състоянието на тревожност и в младия човек, а тревожността е емоция и състояние, които оказват сериозно влияние върху поведението и изборите на личността (Изард, 2017). В тази обществена реалност, младият човек упражнява гражданското си право на политически избор. Политическият избор, както и други граждански избори, не е чисто рационален избор. Той е избор, който освен от рационалните съждения и оценки се влияе и от различни емоции, често в някаква комбинация. Страхът и тре-

вожността са основни чувства (Фотев, 2018), които влияят на политическия избор на младите хора днес.

Методическа рамка

В настоящата студия са представени тенденции в политическия избор на младите българи на възраст 18 – 30 години, изведени чрез втори анализ на данни от електорални изследвания и официални изборни резултати. Става дума за следните типове изследвания:

1. Екзит пол, провеждан в изборния ден от регистриралите се в Централната избирателна комисия (ЦИК) агенции;
2. Официалните резултати от парламентарните избори в периода юли 2009 – април 2021 г., налични на интернет страницата на ЦИК;
3. Статистически данни по показателя на Национален статистически институт „Население по области, възраст, местоживее и пол“ за периода 2009 – 2021 г., налични на интернет страницата на НСИ.

Използваните данни от екзит пол са от изследвания на:

1. Център за обществени и политически изследвания и проучвания „Галъп Интернешънъл“ за парламентарните избори през 2009 г., 2017 г. и април 2021 г.
2. Изследователски център „ТРЕНД“ за парламентарните избори през 2013 г.
3. Агенция за маркетингови и социални проучвания „Алфа Рисърч“ за парламентарните избори през 2014 г.

Различен брой социологически и маркетингови агенции се регистрират в ЦИК, за да провеждат екзит пол и паралелно преброяване на различните парламентарни избори. Но тук са използвани горепосочените, защото информацията от проведените от тях екзит пол изследвания е публично достъпна на интернет страниците им. Също така, тези агенции са предоставили публично, нужните за анализа, социално-демографски профили.

Публикуваната информация позволява анализ на хоризонталния и вертикалния профил на упражняните правото си на глас. Хоризонталният профил на изследваните лица показва дяловете на младите хора, подкрепили всяка отделна партия или коалиция. Вертикалният профил показва какъв е дялът млади хора в общия дял гласували за отделната партия или коалиция. От данните от двата профила и официалните данни от ЦИК и НСИ, допълнително са изчислени дялът и абсолютният брой на младите хора в общия резултат на всяка партия и коалиция, както и дялът и абсолютният брой на младите хора от общия брой гласували.

Анализиран са и официалните изборни резултати, достъпни на интернет страницата на ЦИК. Данните за резултатите на партиите са от ЦИК и включ-

ват само действителните гласове или крайният резултат, изразен в абсолютен брой действителни бюлетини и окончателния процент за всяка партия. Също така ЦИК дава информация за избирателната активност на отделните избори.

Целта на изследването е да се изведат тенденции в политическия избор на младите хора в България на възраст 18 – 30 г. в периода юли 2009 – април 2021 г. Основна изследователска хипотеза е, че макрорамката, белязана с несигурност, тревога, страх влияе на политическия избор на младите хора, тласкайки ги към силните на деня, в опит да се преодолеят тези състояния, чрез оптимизъм за по-добро бъдеще

Теоретична рамка на изследването

Личният избор е вид действие, което се състои от няколко етапа. Основните са три – 1) преди извършването на избора; 2) самият избор и 3) след взетото решение и направения или ненаправен избор. Преди акта на самия избор, този, който възнамерява да извърши действието, трябва да се информира. Информацията, която му е нужна е информация за различните алтернативи в рамките на избора, който ще направи. Но никой човек в ситуация на избор няма достъп до всички възможни алтернативи, а само до тези, които по някакъв начин са привлекли неговото внимание и са събудили неговия интерес. Всяка от тези алтернативи предоставя възможности за реализирането и/или придобиването на блага за дееца. Но крие и рискове, които могат да доведат до невъзможността за реализиране на блага и/или тяхното придобиване.

След като деецът е придобил някаква информация, той я възприема и интериоризира, спрямо своите вътрешни убеждения, ценности и нагласи. Когато този предварителен етап на действието „избор“ е преминал, деецът взема решение, дали да извърши дадения избор или да не го извърши. Вземането на решение за отказ от извършване на действието „избор“ по същество също е избор.

С настъпването на акта на избора, деецът започва да осъзнава и търпи върху себе си резултатът от личния си избор. Този етап от действието „избор“ е етапът след взетото решение и направения или ненаправен избор. В него индивидът, който вече е избрал или е решил да не избере, поема отговорността за своето решение и избор. До този момент отговорността е хипотетична, отчасти илюзорна и предварителното ѝ поемане сега се реализира. На този етап, индивидът поема отговорността за направения избор или отказът от вземането на решение и получава съответните поощрения и/или санкции за взетото решение, за направения избор. Също така той започва да реализира или потребява блага от взетото решение и направения избор. В такъв случай деецът изпитва вътрешно чувство на удовлетвореност, преживява и рационализира личния си избор като правилен. Но ако деецът

няма възможност да реализира или черпи блага след своя личен избор, той изпитва вътрешно чувство на неудовлетвореност и преживява и рационализира взетото решение и извършения избор като неправилни.

Гражданският избор е личен избор, но от по-висока категория. Той също е индивидуален, извършва се от деецът, но е много по-силно свързан с колективните вярвания, чувства, нагласи и емоции. При гражданския избор последствията от взетото решение и направения или ненаправен личен избор се отразяват в по-лека или по-силна степен върху общността, върху гражданското общество, върху обществото като система. Такъв избор е политическият избор. Той е личен избор, но резултатът от него води до реализирането и/или използването на общностни и/или обществени блага, до развитието на обществената система в една или друга посока. Индивидуалният политически избор, като резултат впоследствие илюстрира политическото фрагментиране на всички гласоподаватели – тези, които са упражнили това си гражданско право, вземайки решение да гласуват и избирайки дадена партия, коалиции или независим депутат и тези, които са взели решението и са направили своя личен избор да не упражнят гражданското си право да гласуват. И едните и другите правят личен избор, избор, който им е даден по Конституция. Избор, чието извършване или неизвършване се отразява на всички гласоподаватели и върху цялото общество.

При гражданския избор, какъвто е политическият, колективните вярвания и чувства, общностните нагласи, ценности и емоции, имат много по-силно влияние върху етапите на действието „избор“. Друга съществена разлика между личния и гражданския избор се състои в поемането на отговорност за вземането на решение за гласуване или негласуване на дадени избори и понасянето на последствията след политическия граждански избор. Анонимността на вота освобождава дееца от поемане на лична отговорност за изборния резултат. Ако при личния избор отговорността и съответните възможни поощрения и санкции са хипотетични и деецът се сблъсква с тях след акта на избора, то при гражданския избор и в частност политическия избор нещата стоят различно. Особеното при политическия граждански избор се състои в това, че отговорността, очакваните блага, поощрения и/или санкции са хипотетични не само в предварителния етап на избора, но и в етапа след направения избор. Друга особеност на гражданския избор и на политическия избор конкретно се състои в това, че, за разлика от личния избор, политическият бидейки граждански има елемент на задължителност, на вменяване от страна на гражданското общество за неговото упражняване.

Гражданското право за участие в политическия живот, чрез гласуване или негласуване на различните избори, индивидът в Р България получава с навършването на осемнадесетата си годишнина. Дали той ще го упражни на дадени из-

бори или ще избере да остане пасивен, при всички случаи води до общностни последствия и се отразява върху системата на обществото. Младите хора, които тук се дефинират като 18 – 30 годишните, имат същото гражданско право и възможност за участие в различните политически избори, както техните родители и прародители. Всички те са потенциални гласоподаватели, но не всички и не винаги упражняват това си гражданско право. В студията са разгледани само тези млади хора, които не просто са носители на гражданското право да извършват политически избори, но и взимат решение да направят политически избор, да бъдат общностно отговорни, да преживяват себе си като реални, а не пасивни участници в гражданското общество и обществото като цяло.

Резултати

Изследователските резултати на първо ниво показват за кого гласуват младите хора – каква част от тях подкрепят управляваща и каква част – опозиционна партия или коалиция, каква част от вота на младия човек е за формации, които не влиза в парламента и как се променя политическия им избор в периода юли 2009 – април 2021 г. На второ ниво – какъв е делът на младите хора сред гласоподавателите и сред отделните партийни електорални групи, има ли зависимост между изборните резултати на кандидатите и дела на млади хора сред избралите ги. На трето ниво е възможно да се види в каква степен гласуващият млад човек е парламентарно представен в българското Народно събрание.

Политическият избор на младия български гражданин се разпределя основно между т. нар. „системни“ партии, ориентирани в център-дясното и център-лявото пространство и между „патриотични партии“ и „несистемни“ десни партии и коалиции. Под „системни партии“ се разбират политическите партии, които са с по-висок изборен резултат и са парламентарно представени в няколко последователни парламента. Това са партии с организирани и добре функциониращи структури в цялата страна. В настоящия текст под системни партии се визират ПП ГЕРБ, коалициите на БСП и ПП ДПС. „Патриотичните формации“ и партии са представени, чрез самостоятелните им участия на избори и участията им в различни коалиционни формации. Те представляват партии и обединения, които не са последователно представени в няколко парламента и участват в управления на страната в коалиции със системни партии. В студията под тези партии се разбират: Атака, ВМРО, НФСБ, ВОЛЯ. Една част от тези политически организации са с дълга история, партийна структура и идеологическа конструкция, докато други се появяват в политическото пространство, коалират се с друга патриотична формация и претърпяват своя „залез“. Под „десни формации и обединения“ в настоящото изследване са представени ДСБ, Да, България, СДС (до момента, в който не са в коалиция с ГЕРБ), ДБГ, НПСД, БЗНС.

Младите в електоралното тяло на управляващата ПП ГЕРБ

Три са партиите/коалиции, които не само участват на всички изброени избори за народни представители, но и са парламентарно представени като заемат първите три позиции с различни дистанции помежду си. Това са ПП ГЕРБ (в коалиция със СДС през 2021 г.), ПП БСП (в различни коалиции с други леви партии) и ПП ДПС. Изброени в тази последователност, те са съответно първа, втора и трета политическа сила в страната между 2009 г. и 2017 г. През април 2021 г., с появата на партията „Има такъв народ“ (ПП ИТН), позиционирането им се променя, като ПП ИТН получава резултат, който я поставя между ГЕРБ и БСП, измествайки БСП и ДПС на трета и четвърта позиции.

Следва да разгледаме изборните резултати на посочените партии/коалиции и дяла на млади гласоподаватели сред подкрепили ги.

Изборните резултати в проценти на ПП ГЕРБ и коалиция ГЕРБ-СДС на отделните избори според ЦИК и дяла на младите гласоподаватели сред всички гласували според екзит пол са представени на фигура 1.

Източник: ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021), Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

Фигура 1: ПП ГЕРБ и коалиция ГЕРБ-СДС: изборни резултати и дял на младите гласоподаватели, гласували за тях

На първите парламентарни избори, на които се явява ГЕРБ през 2009 г., тя печели убедително с 39,7% от всички действителни гласове. Процентът млади хора, които са ги подкрепили също е много висок – 28,9% или пове-

че от 1/4 от всички гласували млади хора, като на голяма дистанция от тях остава втората по подкрепа от млади хора – ДПС с 16,8%, а БСП се позиционира на пето място с 5,7% от шест парламентарно представени партии в 41-вото Народно събрание. Това са изборите с най-висока избирателна активност за разглеждания изборен период. Тя е 60,6%, като от тях 19,2% са лица на възраст между 18 и 30 години. Делът на гласувалите млади хора през 2009 г. също е най-висок за целия анализиран изборен цикъл.

На следващите предсрочни избори през 2013 г., ПП ГЕРБ отбелязва спад в получените гласове и отново е първа политическа сила, но с 30,5%. Независимо от по-ниския резултат, подкрепата за тях от младите хора, спрямо предходните избори, се увеличава на 30,7%. Така практически резултатът на партията се изравнява с подкрепата към нея от гласувалите 18 – 30 годишни. Младите хора, отишли до урните през 2013 г. са същият процент от всички гласували, като на предходните избори (19%), при обща избирателна активност от 51,3% или около 10 пункта по-ниска от тази през 2009 г. Следователно макар избирателната активност на тези избори да е по-ниска, делът на гласувалите млади се запазва. При другите две водещи политически сили се наблюдава скъсяване на дистанцията между гласувалите за тях млади хора, като подкрепата от младите за ДПС спада на 13,7%, а тази за БСП се увеличава драстично на 12,4%, позиционирайки БСП на четвърто място, изравнена с ПП „Атака“, за която гласуват 12,5% от гласувалите млади хора.

През 2014 г. изборите са предсрочни. Избирателната активност е 48,7% или по-ниска от тази през 2013 г. На тях ГЕРБ отбелязва лек ръст, спрямо предходните и взима 32,7% от гласовете. Подкрепата за нея от младите продължава да нараства и тя е 33% или отново изравнени резултати между всички гласове за партията и всички гласове за нея от 18 – 30 годишните хора. Партията БСП рязко губи подкрепата на младите хора, която е по-висока, но близка до тази на изборите през 2009 г., а именно 7%. Това я поставя отново на четвърто място по подкрепа от младите хора, заедно с ПП „България без цензура“ (ПП ББЦ), която също получава 7% от гласовете на младите хора. Партията ДПС успява да увеличи доверието на младите гласоподаватели към себе си и за нея гласуват 19% от тях. Тя получава 14,8% от всички гласове, като незначително повишава резултата си от парламентарните избори през 2009 г.

Изборите през 2017 г. за Народно събрание отново са предсрочни. Общата избирателна активност (54,1%) е по-висока от парламентарните изборите през 2013 г. и 2014 г. Делът на младите хора от всички гласували на тези избори е 14,9%, а през 2009 г. той е 19,2% и намалява на 19% през 2013 г. Макар и плавно, тенденцията ГЕРБ да повишава подкрепата си се запазва. Наблюдава се ръст и резултатът ѝ е 33,5% от всички действителни гласове. От всички гласували млади хора, ГЕРБ получават същия дял, както на предишните избори –

32,5%. Запазва се и тенденцията за изравнени резултати между действителните гласове за партията и действителните гласове от 18 – 30 годишните, подкрепили ГЕРБ. На тези избори БСП отново е втора политическа сила, като повишава драстично резултата си от 15,4% през 2014 г. на 27,9% през 2017 г. С увеличаването на общите си гласове, БСП увеличава и подкрепата към нея от страна на младите хора на 14%. За пръв път в анализирания изборен период, тя се позиционира на второ място, изпреварвайки ДПС, по подкрепа от младите. За ДПС са гласували 10,3% от младите хора и получават 9,2% от всички гласове.

На редовните избори за 45-тото Народно събрание (април 2021 г.), ГЕРБ – СДС (явяват се в коалиция) е отново първа политическа сила с резултат от 26,2%. Налице е силно намаляла подкрепа, но по-малко от спада на ГЕРБ през 2013 г., където партията губи малко над 9% спрямо 2009 г. Тук загубата на гласове е от малко над 7%. Ако при общата загуба на гласове през 2013 г., партията увеличава подкрепата си от млади хора, то през април 2021 г. тази подкрепа драстично намалява на 15% или приблизително с 1/2 спрямо всички парламентарни избори от 2009 г. до април 2021 г. БСП на тези избори получават 15% от всички гласове и с този спад, спрямо предходните избори, те губят и от подкрепата на младите хора. Тази подкрепа се връща на нивата си от 2014 г. на 7%. ДПС увеличава леко електоралната си подкрепа спрямо 2017 г. и взема 9,2% от гласовете. Като запазва броя подкрепили ги млади хора, които са 10% или незначително по-малко от предходните избори.

От първите избори, на които участва ГЕРБ, до проведените през април 2021 г., подкрепата от страна на младите за тази партия е намаляла 3 пъти. Докато общата подкрепа за ГЕРБ, за същия период, е намаляла 2 пъти.

Увеличаващата се подкрепа за ГЕРБ 2013 – 2017 г. в относителен дял е измамна. Тъй като в абсолютно изражение, гласовете на младите за партията намаляват.

Таблица 1: Абсолютен брой гласували за ГЕРБ – общо от всички и от 18 – 30 годишните

Година на провеждане на парламентарни избори	Брой гласували 18 – 30 годишни за ГЕРБ	Общ брой гласували за ГЕРБ (ЦИК)
2009	239 571	1 678 641
2013	206 590	1 081 605
2014	Няма информация	1 072 491
2017	170 137	1 147 292
Април 2021	78 433	837 671

Източник: ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021) и собствени изчисления по данни от Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

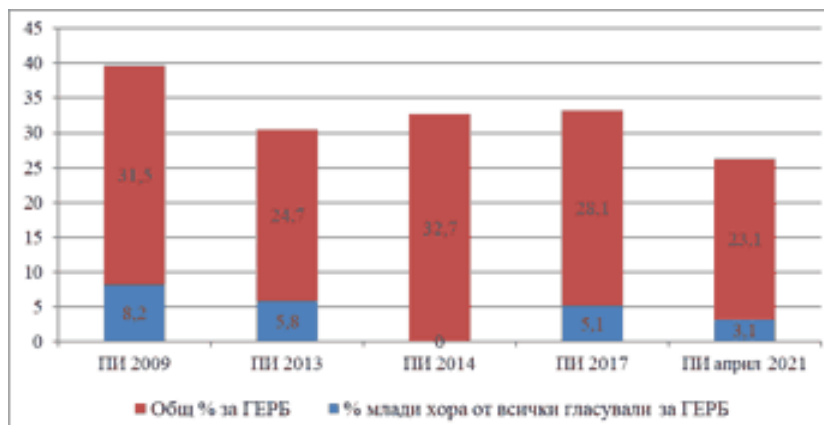
На първите парламентарни избори, на които участва ГЕРБ, партията отбелязва най-висок резултат, като получава почти 40% от всички гласове при най-високата за анализирания изборен цикъл избирателна активност – 60,6%. Печели и около 30% от доверието на младите, които са гласували. След този първоначален пик, партията рязко губи доверие на два пъти – през 2013 г. и през април 2021 г. А на изборите през 2013 г. и 2017 г. ГЕРБ запазват приблизително изравнени резултати както от общия брой гласували, така и от гласувалите млади хора, при близка избирателна активност за годините – 58% и 54%. За този период, с леки колебания във възходящ и низходящ тренд, партията получава около 1/3, както от общия брой гласове, така и от гласовете на 18 – 30 годишните. През април 2021 г. ГЕРБ губят 7,4% от всички гласове спрямо 2017 г., като спадът е по-плавен от този през 2013 г. спрямо 2009 г.

Спадът на доверието на младите към тях през април 2021 г. е драстичен. Практически то се срива наполовина съпоставено с доверието от младите за целия изборен период. С появата на политическата сцена на партията на Станислав Трифонов – ИТН, ГЕРБ губят половината от гласувалите млади, като ИТН получава 30% от гласовете на младите. Почти същото доверие на младите получава и ГЕРБ, когато се явява за пръв път на избори за народни представители. Въпреки високият дял на млади хора, подкрепили партията ИТН, процентът им е по-нисък от този на младите доверили се на ГЕРБ през 2013, 2014 и 2017 г. Освен това, на първите избори за национален парламент, на които участва ГЕРБ, те са първа политическа сила и то с подкрепа от близо 40%. Докато ИТН на първото си участие на избори е втора политическа сила с едва 17,7% от всички действителни гласове и при 10% по-ниска избирателна активност, в сравнение с 2009 г.

Друга линия на анализ, графично представена на фигура 2, показва каква част от гласувалите за ГЕРБ е съставена от млади гласоподаватели. Тук трябва да се отбележи, че няма достатъчно данни за 2014 г.

От всички подкрепили ГЕРБ в анализирания изборен период, най-много млади хора в съвкупния процент на партията има през 2009 г. – 8,2%, които спадат до 3,1% през април 2021 г. От трите системни партии (ГЕРБ, БСП, ДПС) в изборния период 2009 – април 2021 г., ГЕРБ има най-висок дял млади хора в съвкупния си резултат. През 2009 г. дистанцията между тях и младите в сумарния процент на БСП е 8 пъти, а между ГЕРБ и ДПС – два пъти. На следващите избори (2013 г.) дистанцията между ГЕРБ и БСП и между ГЕРБ и ДПС е приблизително два пъти в полза на ГЕРБ. На парламентарните избори през 2017 г. в структурата на гласовете за ГЕРБ има 5,1%, а в общия резултат на БСП – 4,9%, което означава, че са почти равни дялове, като отново съотношението между 18 – 30 годишните в изборния резултат на

ГЕРБ и същия за ДПС е над два пъти в полза на ГЕРБ. На парламентарните избори през април 2021 г., въпреки срива на доверие от страна на младите в ГЕРБ, партията запазва най-висок дял в сравнение с другите две партии. Близко до тях се доближава ДПС с 1,9% млади хора в получения резултат, докато ГЕРБ имат 3,1%, а БСП се връщат на пропорцията от изборите през 2009 г. – 1% млади хора в общия процент за партията.

Източник: ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021), собствени изчисления по данни от Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рискъч (2014).

* За парламентарни избори 2014 г. стойността на процента млади хора от всички гласували за ПП ГЕРБ не е реално нула. За дадената година няма данни, на базата на които да се направят необходимите изчисления.

Фигура 2: Дял на младите сред избирателите на ГЕРБ, ГЕРБ-СДС

След първото си явяване на избори за национален парламент през 2009 г., ГЕРБ управлява в три правителства: 2009 – 2013 г. (предсрочно прекратен мандат) с правителство на малцинството; 2014 – 2017 г. (предсрочно прекратен мандат) в коалиция с: коалиция „Реформаторски блок“ (РБ) и ПП „Алтернатива за българско възвръщане“ (АБВ), подкрепени от коалиция „Патриотичен фронт“ (ПФ); 2017 – 2021 г. (цял мандат) в коалиция с „Обединени патриоти“ (ОП), подкрепени от ПП „ВОЛЯ“. До тук, от резултатите на ПП ГЕРБ на парламентарни избори и доверието на младите хора към тях могат да се направят следните обобщения и изводи:

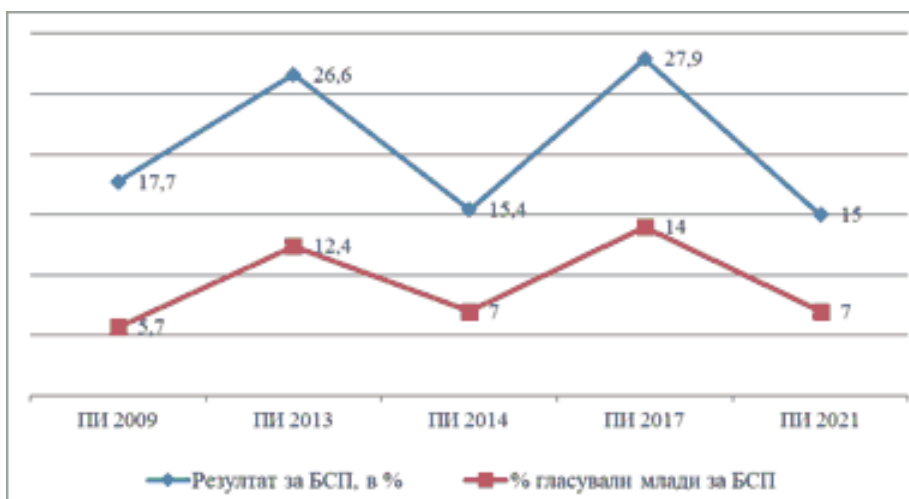
1. Партията през 2009 г. стартира с 39,7% подкрепа от всички гласували и 28,9% подкрепа от всички гласували млади хора. Правителството е с много висок първоначален кредит на доверие. Най-много от съвкупния процент упражнили правото си на глас и най-много от гласувалите на възраст 18 – 30 години.

2. В трите си управления ГЕРБ представляват съответно: 39,7% от гласувалите през 2009 г.; 32,7% през 2014 г. и 33,5% през 2017 г. От младите, за управленските си мандати, ГЕРБ представляват съответно: 28,9% (2009 г.); 33% (2014 г.) и 32,5% (2017 г.). От тук следва, че всяко управление на страната от правителство на ГЕРБ (самостоятелно или в коалиция) стартира с доверието на над 1/3 от всички гласували през 2009 г. и приблизително 1/3 от гласувалите през 2014 г. и 2017 г. ГЕРБ представляват и около 1/3 от гласувалите млади хора в началото на управленията си.
3. В коалиционните си правителства, партия ГЕРБ и партньорите ѝ, представляват 45,7% (сумарен резултат от всички гласували за ГЕРБ, РБ и АБВ) от всички гласували през 2014 г. и 48% (сумарен процент от всички млади хора подкрепили ГЕРБ, РБ и АБВ) от всички 18 – 30 годишни, упражнили правото си на глас през 2014 г. През 2017 г. ГЕРБ и коалиционните им партньори сумарно получават 42,8%. В същата изборна година 39,7% от младите, които са гласували, са представлявани от управлението.
4. В 42-то Народно събрание и по време на кабинета на Пламен Орешарски (2013 – 2014 г.) ГЕРБ като опозиция представлява 30,5% от всички гласували и 30,7% от гласувалите млади хора. А в 45-то Народно събрание, което не съставя кабинет, ГЕРБ представлява 26,2% от всички гласували и 15% от гласувалите млади хора.
5. За периода юли 2009 – април 2021 г. осреднено ГЕРБ представлява 1/3 от гласувалите млади хора.
6. За периода юли 2009 – април 2021 г. ГЕРБ се срива в електоралната си подкрепа от 39,7% на 26,2% или с 13,5% и губи почти 841 хиляди гласоподаватели. Загубата на гласове от 18 – 30 годишните е около 1/2.
7. Забелязва се трайна тенденция на намаляването на младите хора в съвкупния процент на гласувалите за ГЕРБ от 20,2% през 2009 г., през 18,9 през 2013 г. и 15,3% през 2017 г., до 12% през април 2021 г.
8. В сумарния резултат на ГЕРБ за всички проведени парламентарни избори за дадения период, младите заемат най-голям дял, съпоставено с дяловете на другите две партии (БСП и ДПС). На изборите през април 2021 г., единствено ИТН се изравнява с резултата на ГЕРБ от 2013 г. – 5,8% 18 – 30 годишни в общия получен процент за партията.
9. От трите системни партии (ГЕРБ, БСП и ДПС) по дял на младите гласоподаватели в изборния си резултат ГЕРБ се позиционира на второ място през 2009 г., 2013 г. и 2021 г., водена от ДПС, и на трета позиция през 2017 г., изпреварена от БСП.
10. Изборната 2021 г. е белязана от редица обществени сътресения, чиито резултат е политическа криза. На политическата сцена се появяват

нови участници, които преобръщат политическия ред. С парламентарните избори през април 2021 г. стартира дълъг период на политическа криза, чиито резултати и последствия от нея към момента на настоящото изследване не са ясни и предстоят като следващо изследване.

Младите избиратели на опозиционната БСП

Движението на младите гласоподаватели по отношение на опозиционната партия БСП (през по-голямата част от разглеждания изборен период) е представено на фигура 3. Ако при ГЕРБ се наблюдава по-остър спад на младежката подкрепа на парламентарните избори през 2013 г., стабилизиране и устойчивост през 2014 и 2017 г., и остър спад през април 2021 г., то при БСП се наблюдават постоянни резки спадове и подеми. За разглеждания изборен период ПП БСП получава най-висок изборен резултат през 2017 г. – 27,9% и най-нисък през април 2021 г. – 15%. Най-високо доверие от младите хора, БСП получава през 2017 г. – 14%, а най-ниско през 2009 г. – 5,7%.

Източник: ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021), Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

Фигура 3: БСП: изборни резултати и дял на младите гласоподаватели

На редовните парламентарни избори през 2009 г. БСП е на втора позиция с повече от два пъти по-нисък резултат от този на ГЕРБ – 17,7% и 5,7% от гласовете на 18 – 30 годишните или около 1/4 от подкрепилите ГЕРБ млади хора и 1/3 от гласувалите млади, подкрепили ДПС.

На изборите през 2013 г. при БСП се наблюдава драстично по-високо одобрение и те получават 9% повече гласове спрямо 2009 г. или 26,6%. С това увеличение на подкрепата на тези избори се вижда и повишаване на доверието към тях от страна на младите гласували – 12,4% или повече от 2 пъти спрямо 2009 г. Този дял е повече от два пъти по-малък от дяла на гласувалите млади хора за ГЕРБ и почти равен с този за ДПС. ДПС са подкрепени от 13,7% от младите и вземат 11,3% от всички гласове. В 42-то Народно събрание БСП в коалиция с ДПС сформират кабинет като са подкрепени от ПП „Атака“, която получава 7,3% от действителните гласове и 12,5% от гласовете на 18 – 30 годишните. В началото на управлението на БСП и ДПС, те общо представляват малко над 1/4 от младите гласували – 26,1%. Този резултат е близък до този на младите, подкрепили ГЕРБ през 2009 г. И драстично по-нисък от общия резултат на младите, подкрепили ГЕРБ и коалиционните им партньори, на изборите през 2014 г. (48%) и 2017 г. (39,7%). Също така, представените млади във властта в началото на този кабинет са по-малко от представените в парламента 18 – 30 годишни, подкрепили ГЕРБ (30,7%). От всички действителни гласове, в началото на това управление, коалицията представлява 37,9% от всички упражнили правото си на глас. Това е близка до подкрепата за ГЕРБ през 2009 г. и значително по-ниска от тази за ГЕРБ в управленските им коалиции през 2014 – 2017 г. (45,8%) и 2017 – 2021 г. (42,8%).

На изборите през 2014 г., когато правителството на БСП и ДПС подава оставка и се провеждат предсрочни парламентарни избори, гласовете за БСП рязко намаляват и те са 15,4% от всички или с 11,2% по-малко от получените гласове на изборите през 2013 г. и близки, но също по-ниски от тези през 2009 г., когато БСП получава 17,7%. През 2014 г. намалява и доверието на младите към тази партия, като то се изразява в 7 на 100 от гласувалите или малко над нивото му от 2009 г. или почти 1/5 от гласувалите млади хора за ГЕРБ през 2014 г. На същите избори за ДПС са гласували 14,8% или 19% от гласувалите млади хора. По-малко от 1/3 е съотношението между младите хора подкрепили БСП и ДПС в полза на втората партия.

Отново се забелязва стръмно покачване на електоралната подкрепа за БСП на изборите за Народно събрание през 2017 г. Те вземат 27,9% от всички или 12,5% повече от предходните избори. Ръстът на младите им гласоподаватели се увеличава два пъти – от 7% на предходните избори на 14%. Намалява дистанцията между младите гласували за ГЕРБ и тези, гласували за БСП – около два пъти и половина в полза на ГЕРБ (32,5%). Увеличават се и гласовете от млади гласоподаватели за БСП спрямо тези за ДПС. Подкрепата от младите е 14% за БСП и 10,3% за ДПС.

Резултатите от редовните избори за 45-тото Народно събрание показват, че БСП отново губи висок процент от гласоподавателите си и резултатът ѝ е 15% – малко по-нисък от този през 2014 г. и най-нисък за целия изборен период, разглеждан тук. Доверието от страна на 18 – 30 годишните също намалява и гласувалите от тях за БСП са 7%, същият като през 2014 г. Тук се забелязва и намаляване на пропорцията между младите избиратели на ГЕРБ и БСП. Съотношението отново е в полза на ГЕРБ и то е почти 1/2. ДПС получава 10% от всички гласове на младите хора. По-горе отбелязахме, че на изборите през април 2021 г. БСП и ДПС спадат с по една позиция надолу и вече са трета и четвърта политическа сила. Те са изместени от новата партия – ИТН, която получава 17,7% от всички гласове. Същата партия печели подкрепата и на голяма част от упражнилите правото си на глас млади хора – 30% или над четири пъти повече от младите хора гласували за БСП.

В таблица 2 е представен абсолютният брой гласували млади хора за БСП през разглеждания изборителен цикъл за национален парламент.

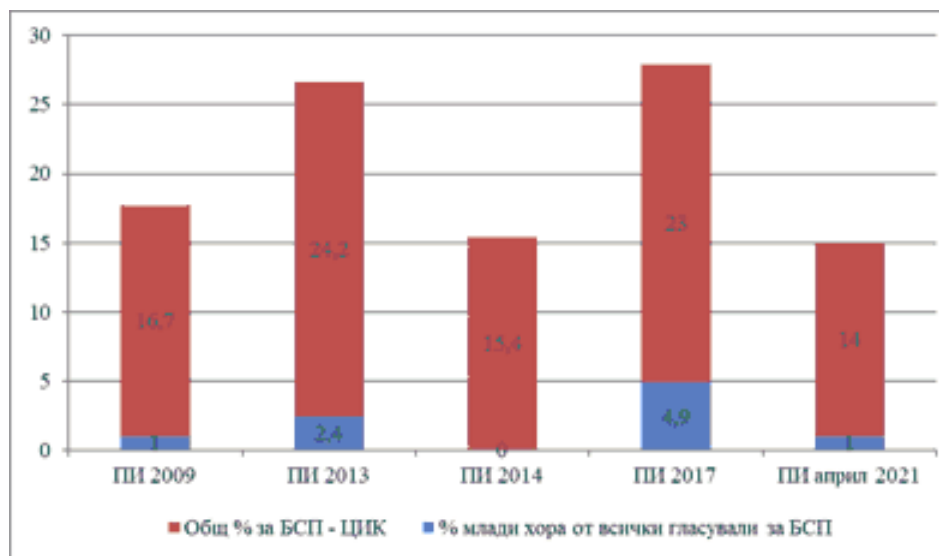
Таблица 2: Абсолютен брой гласували за БСП – общо от всички и от 18 – 30 годишните

Година на провеждане на парламентарни избори	Брой гласували 18 – 30 годишни за БСП	Общ брой гласували за БСП – ЦИК
2009	47 269	748 147
2013	83 444	942 541
2014	Няма информация	505 527
2017	73 290	955 490
Април 2021	36 602	480 124

Източник: ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021) и собствени изчисления по данни от Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

БСП са получили максимален брой гласове през 2017 г. или над 955 хил. гласа, а през 2013 г. – малко над 942 хил. гласа. Сливовите на доверието към партията са най-драстични през април 2021 г., след като не са били в управление – 475 хил. гласове по-малко. Докато през 2014 г., след като са били в управление, БСП губят по-малко гласове или 437 хил. гласа.

Делът на младите хора в електоралното тяло на БСП е представен на фигура 4. Най-висок дял млади хора в структурата на получения за партията процент, близък до този на ГЕРБ, БСП има на парламентарните избори през 2017 г. – 4,9%. На половината на него, тя получава през 2013 г. А на парламентарните избори през 2009 г. и тези през април 2021 г., 18 – 30 годишните в общия резултат на БСП са 1%.

Източник: ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021), собствени изчисления по данни от Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

Фигура 4: Дял на младите хора в съвкупния процент на БСП

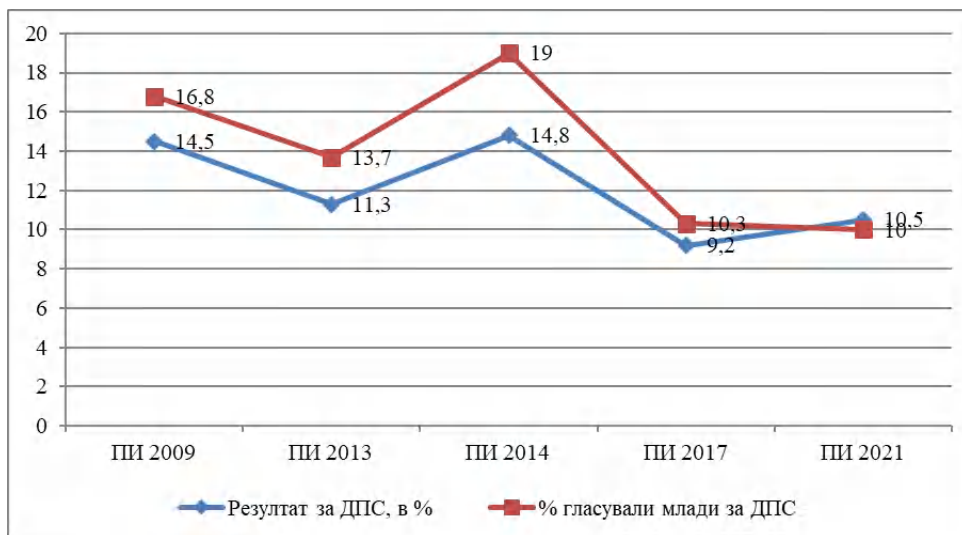
Анализът на резултатите на ПП БСП на парламентарни избори и доверието на младите хора към тях, води до следните обобщения и изводи:

1. БСП в началото на анализирания изборен период получават най-ниска подкрепа от младите хора – 5,7% и общ процент от 17,7%.
2. При всеки подем на общия процент на БСП, пропорционално се увеличава и доверието на младите хора към нея. Същото виждаме и при сризове в електоралната подкрепа за партията: със спада в общата електорална подкрепа, пропорционално на нея спада и доверието на гласувалите младите хора за БСП.
3. В управлението с ДПС през 2013 – 2014 г. БСП представлява малко над 1/4 от всички гласували или 26,6% и само 12,4% от гласувалите млади хора. Като общият резултат на БСП и ДПС е 37,9%, от всички гласували и 26,1% от всички гласували млади хора. Това е резултат, които е по-висок от втория и третия мандат на Б. Борисов, който сумарно с коалиционните си партньори представлява съответно – 32,7% през 2014 г. и 33,5% през 2017 г.
4. След резултатите на изборите през 2013 г. БСП и ДПС заедно представляват 26,1% от всички млади, което е близък, но по-нисък резултат от този на ГЕРБ в самостоятелното му управление през 2009 – 2013 г.

5. На проведените избори през април 2021 г., при появата на ИТН, БСП се връща на нивата си на младежка подкрепа от 2014 г. Свивът на доверието към БСП през април 2021 г. от 18 – 30 годишните е в същото съотношение като при ГЕРБ на същите избори или наполовината.

Младите избиратели на ДПС

Ако се погледне изборния резултат на ПП ГЕРБ (фигура 1) и на ПП БСП (фигура 3) и дяла на младите гласоподаватели, гласували за двете партии, ще се види, че кривата, проследяваща дяла на младите, стои по-ниско от показващата изборния резултат на партията. Това означава, че делът на младите избиратели за партията от всички млади гласували не надвишава изборния резултат. Същите две криви – изборен резултат и дял на младите гласували за ПП ДПС са в обратно отношение. Те са представени на фигура 4, където може да се види интересен феномен – делът на младите, избрали партията от всички млади упражнили правото си на глас гласоподаватели, надхвърля партийния изборен резултат. Изключение правят изборите през април 2021 г., където половин процент по-малко са младите хора подкрепили ДПС от общия им изборен резултат. Но тази разлика е пренебрежимо малка, така че може да се говори за постоянна и устойчива динамика на двете криви.

Източник: ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021), Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

Фигура 4: ДПС: изборни резултати и дял на младите гласоподаватели

На парламентарните избори през 2009 г. ПП ДПС взема 14,5% от всички гласове, а 16,8% от младите гласували са се доверили на партията. На тези избори ДПС се подрежда на второ място по подкрепа от гласувалите 18 – 30 годишни. На трето място с 11,1% от гласувалите млади хора е ПП „Атака“, която получава 9,4% от всички гласове. Дистанцията между общия брой гласове за ДПС и ПП „Атака“ е 5,1%, а дистанцията между младите хора, които са подкрепили ДПС и ПП „Атака“ е малко по-голяма – 5,7%, в полза на ДПС.

На предсрочните избори през 2013 г. ДПС регистрира спад в общо получените гласове и партията получава 11,3%. ДПС е и на второ място по доверие от младите с 13,7% от техните гласове. След тези избори БСП се коалира с ДСП и те са подкрепени от ПП „Атака“. Заедно те събират подкрепата на 45,2% от избирателите. Делът на подкрепящите ги млади хора е 63,8% – най-високият дял млади хора подкрепили управляващи партии. През 2014 г. ГЕРБ, РБ и ПФ общо събират 49% от гласовете на младите хора, а през 2017 г. ГЕРБ, ОП и ПП „Воля“ – 44,8% от действителните гласове на 18 – 30 годишните. Най-много млади хора, без значение дали сборът е от резултата на коалиционните партньори с подкрепилата ги партия/коалиция или без нея, подкрепят 42-то НС, излъчило правителството на П. Орешарски.

На следващите предсрочни избори през 2014 г. ДПС увеличава с малко подкрепата си и взема 14,8% от гласовете, като отново се позиционира на трето място, близо до БСП. Това са и изборите, на които дистанцията между тези две партии е най-малка. На тези парламентарни избори 18 – 30 годишните, подкрепили ДПС, са 19%. Това е най-високата подкрепа за тази партия от млади хора за целия разглеждан изборен период. Това отрежда второ място на тази партия по подкрепа от младите хора, като тази подкрепа е около три пъти по-висока от тази за БСП.

Почти два пъти намалява подкрепата за ДПС от гласувалите млади на предсрочните парламентарни избори през 2017 г. и те получават 10,3%. Или почти половината спрямо предходните избори. В общия им резултат също се наблюдава спад, но не толкова рязък и те вземат 9,2% от всички гласове. На тези избори за пръв път се наблюдава разместване в подредбата на подкрепата от страна на 18 – 30 годишните. ДПС се позиционира на трето място по този показател, изпреварена от БСП с 14% от гласували за нея млади хора, а ГЕРБ запазват доверието на 18 – 30 годишните и получават същия дял от гласовете им, както на предходните избори – 32,5%.

ДПС се връща на второ място по подкрепа от младите хора и на редовните парламентарни избори през април 2021 г. те получават 10% от тези гласове и почти същия – 10,5% от всички действителни гласове. Практически

подкрепата на младите за ДПС през април 2021 г. е същата като тази през 2017 г. Но със съвсем малко те повишават общата си електорална подкрепа и за пръв път, в разглеждания изборен период, кривите на общия резултат на ДПС и гласувалите млади за тях се пресичат и общият резултат на партията е по-висок, но данните се разминават незначително малко.

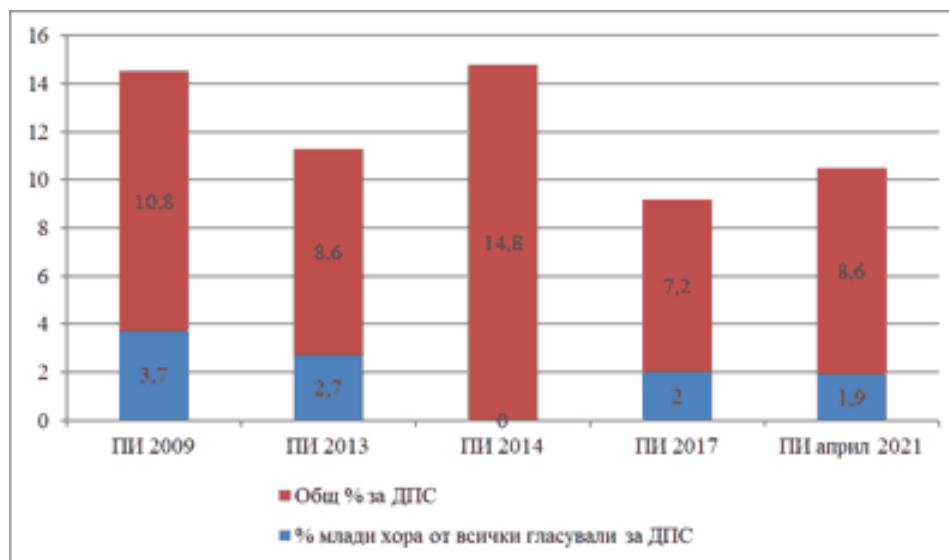
Таблица 3: Абсолютен брой гласували млади хора за ДПС

Година на провеждане на парламентарни избори	Брой гласували 18 – 30 годишни за ДПС	Общ брой гласували за ДПС – ЦИК
2009	139 320	610 521
2013	92 192	400 466
2014	Няма информация	487 134
2017	53 920	315 976
Април 2021	52 920	335 701

Източник: ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021) и собствени изчисления по данни от Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

От парламентарните избори през 2009 г. до тези през април 2021 г. ДПС са свили подкрепата си и от над 610 хил. гласа през 2009 г., през април 2021 г. те получават почти 336 хил. гласа. На изборите през 2013 г. ДПС губи над 200 хил. гласа, спрямо предходните избори, но получава 87 хил. повече през 2014 г., независимо от това, че е била в управление, подало оставка предсрочно. На изборите през 2017 и април 2021 г., ДПС стабилизира подкрепата си и получава малко над 335 хил. гласа.

През 2009 г. ДПС е получила доверието на 14,5% от гласоподавателите. На изборите през същата 2009 г. 3,7% от съвкупния резултат на ДПС са гласове на млади хора. Същото е представено на фигура 5. Това е и най-високият процент от общия процент действителни гласове за партията, които тя е получила от гласове на 18 – 30 годишни за целия анализиран период. На предсрочните избори през 2013 г. ДПС имат с процент по-малко млади хора в общия си резултат спрямо 2009 г. А на парламентарните избори през 2017 г. и април 2021 г., процентът на партията съдържа 2% млади хора, съответно 2% на изборите 2017 г. и 1,9% през април 2021 г.

Източник: ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021) и собствени изчисления по данни от Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

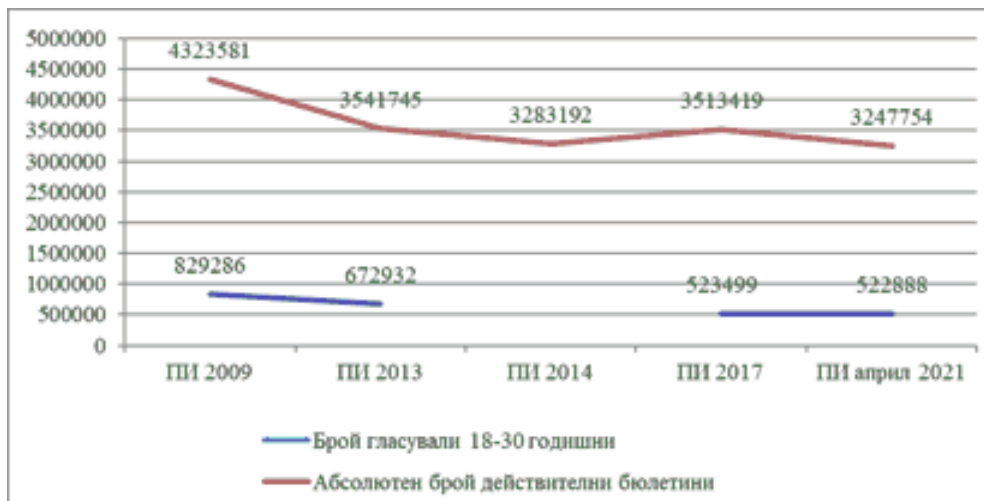
Фигура 5: Дял от гласовете на младите хора в общия дял получени действителни гласове

Изборните резултати на ДПС и данните от екзит пол за гласоподавателната активност на младите избиратели водят до следните обобщения и изводи:

1. Максимална подкрепа от 14,8% ДПС получават на изборите през 2014 г., тогава получават и най-голямо доверие от страна на младите хора – 19%. Много близък резултат получават и през 2009 г. – 14,5% от всички и 16,8% от 18-30 годишните, които са гласували.
2. На изборните през 2013 г., 2017 г. и април 2021 г. ДПС получава около 10% от всички гласове.
3. На изборите през 2013 г. партията е подкрепена от 13,7% от младите, като този резултат е много близък до този на ПП „Атака“, която получава 12,5% от гласовете на 18 – 30 годишните.
4. В структурата на гласовете за ДПС за всички парламентарни избори за анализирания период се наблюдава аналогична като при ГЕРБ тенденция за намаляване на съотношението между общ брой гласували за партията и брой гласували млади от него.

Вотът на младите за системните партии (ГЕРБ, БСП, ДПС) – сравнителна перспектива

В периода 2013 – 2021 г. се наблюдава тенденция на намаляване на абсолютния брой млади гласоподаватели, формиращи общата избирателна активност. Линията е показана на фигура 6.

* Забележка: За парламентарните избори през 2014 г. не са открити публични данни от екзит пол.

Източник: ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021) и собствени изчисления по данни от Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

Фигура 6: Абсолютен брой на младите гласоподаватели за периода 2009 – 2021 г.

Най-много гласували млади хора има през 2009 г. – малко над 829 хил. души. През 2013 г. са гласували над 156 хил. млади хора по-малко или почти 673 хил. На изборите през 2017 г. те са с над 149 хил. по-малко от тези през 2013 г. А през април 2021 г. броят гласували на възраст между 18 и 30 години спрямо 2017 г. е намалял едва с 611 гласа. Общото намаление на гласуващите млади хора за дадения изборен период е с малко повече от 306 хил. гласа.

Младите хора са между 14,9% и 19,6% от всички гласували на отделните избори. Най-висок дял от 19,6% те имат на парламентарните избори през 2009 г., където и избирателната активност е най-висока – 60,6%. Най-малък е бил дялът на 18 – 30 годишните от всички гласували на изборите през 2017 г. – 14,9%, при избирателна активност от 54,1%. През 2013 г., из-

бирателната активност е с 9,3% по-ниска от предходните избори, а младите хора съставляват 19% от всички гласували, което е близко до дела им на изборите през 2009 г. На изборите през април 2021 г., когато избирателната активност е 50,6% и е близка до тази през 2013 г., младите хора са 16,1% от всички, упражнили правото си на глас.

За пет избора за народни представители са съставени четири кабинета, в три от които ПП ГЕРБ е управляваща партия. В тях партията представлява между 28,9% и 33% от гласувалите млади хора. Дори когато ГЕРБ е опозиция (2013 – 2014 г.) тя представлява 30,5% от младите хора. От това следва, че тази партия е припозната от най-много от гласувалите 18 – 30 годишни. Младите хора не само припознават ГЕРБ като партията, която може да представлява и защитава интересите им, но също така близо 1/3 от всички гласували млади са подкрепили кабинетите на ГЕРБ.

В общия резултат на ГЕРБ на отделните парламентарни избори, делът млади хора е най-висок от трите водещи партии на изборите през 2009 г., 2013 г. и 2017 г. – 8,2%; 5,8% и 5,1%.

ПП БСП е със силно колебаещи се резултати на всички разгледани парламентарни избори. Като с всеки скок в доверието към партията, забелязваме и повишаване на доверието на младия човек към нея и обратното – при всеки спад в подкрепата за БСП, спада и подкрепата на младите хора за нея. Най-много 18 – 30 годишни са припознали БСП, като носител на идеите и ценностите им, на изборите през 2017 г., а на изборите, след които БСП съставя кабинет (2013 г.), 12,4% от гласувалите млади са се припознали с нейната политика.

От общия процент на БСП, който са получили в разглежданите изборни години, процентът на младите хора единствено се доближава до този на ГЕРБ през 2017 г. (4,9%). През 2009 г. и през април 2021 г. едва 1% от получените гласове за БСП са от млади хора.

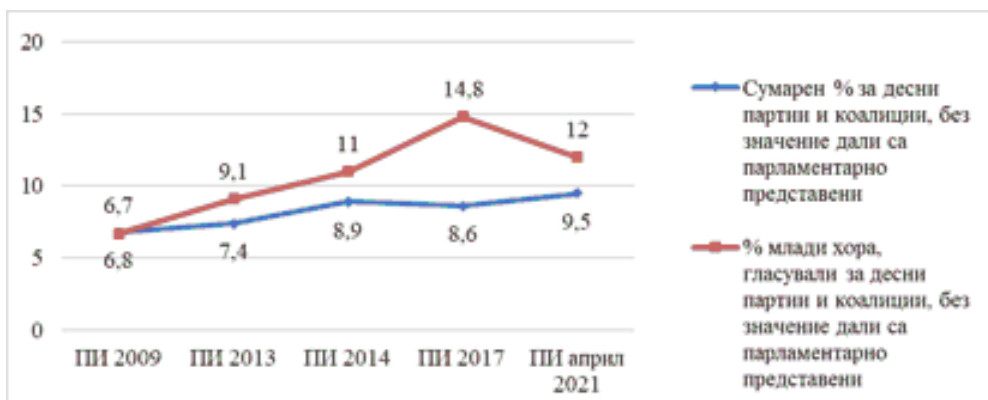
ПП ДПС участва в едно управление за анализирания период от 2009 г. до април 2021 г. Това е съставената коалиция между тях и БСП след изборите от 2013 г. На тях ДПС получава подкрепата на 13,7% от гласувалите млади хора. Най-много 18 – 30 годишни, припознали своите възгледи и нагласи за управлението в програмите и политиките на ДПС, са на изборите през 2014 г. – 19% от всички млади упражнили правото си на глас. През 2009 г. ДПС представлява 16,8% от младите хора, а през 2017 г. и на изборите през април 2021 г. – 10 на 100 от гласувалите млади хора.

От общия процент на ДПС за разглежданите избори наблюдаваме тенденция за плавен спад и ако той е бил 3,6% през 2009 г., то през 2007 г. е спаднал на 2% и на изборите през април 2021 г. на 1,9%.

Младите избиратели на малките партии в десния политически спектър

Освен трите системни партии, в разглеждания изборен период, кандидати за властта са и множество други политически партии, коалиции, независими кандидати. В тази част на текста ще се анализира вога на младите за партии и коалиции, които се позиционират в дясно и център – СДС, ДСБ, ДБГ, „Синята коалиция“, коалиция „Реформаторски блок – Глас народен“, коалиция Реформаторски блок (БЗНС, ДБГ, ДСБ, НПСД, СДС), коалиция „Нова Република“ и ПП „Да, България“, и са участвали в посочените парламентарни избори. В тях е концентриран не малък дял от гласувалите 18 – 30 годишни.

На фигура 7 са представени две криви. Едната проследява изборния резултат на „десни“ партии и коалиции, без значение дали са успели да излъчат народни представители. Този резултат е сбор от резултатите на изброените по-горе партии и коалиции, явили се на парламентарните избори в съответната изборна година. Другата крива показва общия дял от млади хора, които са се доверили на тези партии и коалиции да ги представляват в парламента. Той също е сбор от резултатите на същите партии в съответната година.

Източник: Собствени изчисления по данни от ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021), Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

Фигура 7: Изборен резултат и дял на младите гласоподаватели за партии в център, дясно

На изборите за народни представители през 2009 г. коалицията „Синята коалиция“ взема 6,8% от всички гласове и 6,7% от гласовете на 18 – 30 годишните. С този резултат „Синята коалиция“ се позиционира на четвърто място по подкрепа от младите хора, като разликата между нея и БСП е 1%. С тези резултати те излъчват народни представители и са в опозиция на

първото правителство на ГЕРБ. „Синята коалиция“ е четвърта по резултат от шестпартийния парламент.

На парламентарните избори през 2013 г. ПП СДС, ПП ДСБ и ПП ДБГ се явяват отделно и не успяват да влязат в парламента, като сумарно получават по-висок резултат както от общия брой гласували за тях (7,4%), така и от гласовете на младите хора (9,1%).

През 2014 г. на изборите се явява коалицията „Реформаторски блок“, която включва: ПП БЗНС, ПП ДБГ, ПП ДСБ, ПП НПСД, ПП СДС. Коалицията получава 8,9% от всички действителни бюлетини и получава доверието на 11% от гласувалите млади хора. Получените гласове поставят коалицията на трето място по доверие от гласувалите млади хора и я определят като четвърта политическа сила от осем партиен кабинет.

На проведените избори през 2017 г. коалицията „Реформаторски блок – Глас народен“ и ПП „Да, България“ се явяват самостоятелно и не вземат достатъчно гласове, за да участват в парламента. Заедно те получават 8,6% от всички гласове или малко по-малко от получените за РБ на миналите избори. Но общо, те получават доверието на 14,8% от гласувалите 18 – 30 годишни. Това ги позиционира на втора позиция след ГЕРБ по този показател.

Десните формации, които участват на изборите за национален парламент през април 2021 г., са ДСБ и ДБ, в коалицията „Демократична България“. Те успяват да излъчат народни представители, получавайки 9,5% от гласовете на всички гласували и 12% от гласовете на 18 – 30 годишните. Коалицията се позиционира на трето място по доверие от гласували млади хора, като пред нея е ГЕРБ с 15% и ИТН с 30% от всички гласували млади хора.

За десните партии и коалиции може да се обобщи следното:

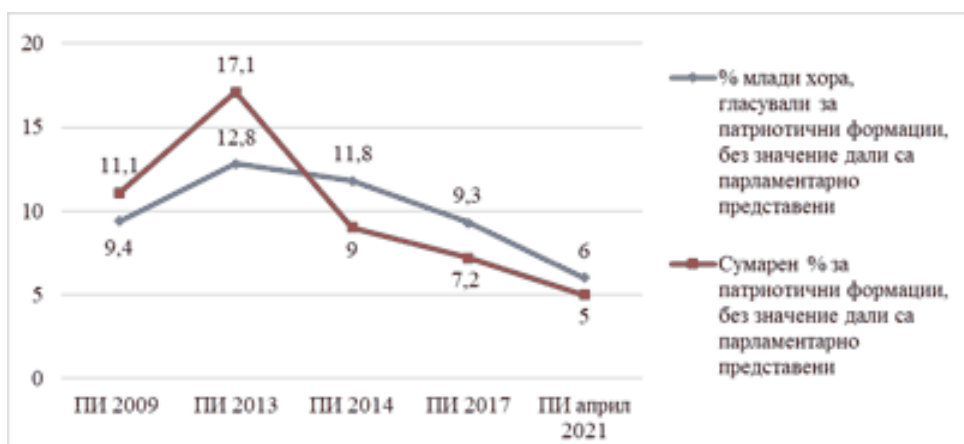
1. Най-висок резултат десните формации получават на изборите през април 2021 г. А в управлението си с ГЕРБ, те получават 8,9% от всички гласове.
2. Най-много млади хора са се доверили на тези формации на парламентарните избори през 2017 г., но тогава те не успяват да влязат в народното събрание.
3. В единственото си участие в управлението на страната (2014 – 2017 г.) коалицията от десни партии Реформаторски блок представлява 11% от 18 – 30 годишните млади хора, които са гласували. Така център-дясно ориентираните млади хора, които имат представителство в управлението, са 44% общия дял на младите хора, подкрепили ГЕРБ и РБ.

Младите избиратели на патриотичните формации

Третата група кандидати за властта през посочения избран период е съставена от самоопределящите са като патриотични политически формации – ПП „Атака“; коалиция „Патриотичен фронт“ (ПП НФСБ и ПП

ВМРО); коалиция „Обединени патриоти“ (НФСБ, ВМРО и ПП „Атака“); коалиция „Воля – НФСБ“ и ВМРО. Това са парламентарно представени и непредставени партии и коалиции в периода от юли 2009 г. до април 2021 г. Те не само участват в коалиции и съставят някои от кабинетите, но и немалко млади хора им се доверяват.

Изборният резултат и дялът на младите гласоподаватели за патриотични партии и коалиции са представени на фигура 8. Кривата „Патриоти ЦИК“ е съставена на база сумарния процент от резултатите на участвалите за всеки един избор „патриотични“ партии и коалиции, без значение дали са успели да излъчат народни представители. Кривата „Патриоти Млади“ е съставена от общия процент от млади хора, които са припознали тези партии и коалиции да ги представляват в парламента.

Източник: Собствени изчисления по данни от ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021), Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рисърч (2014).

Фигура 8: Изборен резултат и дял на младите гласоподаватели за патриотични партии и коалиции

На изборите през 2009 г. една патриотична партия влиза в народното събрание и това е ПП „Атака“, която получава 9,4% от всички гласове и е четвърта политическа сила. Дялът на подкрепящите я млади хора е 11,1% от всички гласували млади. Този резултат отрежда трето място на ПП „Атака“ по подкрепа от младите.

На парламентарните изборите през 2013 г. ПП „Атака“ получава по-малко подкрепа от предходните избори – 7,3%, а заедно с резултатите на ПП НФСБ и ПП ВМРО – 12,8% от всички гласували. На тези избори „Атака“ е подкрепена от 12,5% от гласувалите млади хора. Общо са се доверили на

„Атака“, НФСБ и ВМРО 17,1% от всички млади хора. Това е най-високият сумарен резултат от всички действителни гласове и най-висок сумарен резултат от всички гласове на младите хора, които получават патриотичните формации за целия разглеждан изборен период. Но само „Атака“ има достатъчно подкрепа, за да излъчи народни представители в парламента.

На изборите за народни представители през 2014 г. патриотичните формации, които влизат в Народното събрание, са три. „Атака“ се явяват самостоятелно и получават 4,5% от гласовете, а НФСБ и ВМРО се явяват в коалиция „Патриотичен фронт“ и получават 7,3% от всички гласове. Заедно трите партии получават 11,8% от гласовете на всички, упражнили правото си на глас и от този момент се установява трайна тенденция на намаляване на сумарните резултати на тези партии за останалите години от разглеждания изборен период. Гласувалите млади, които са подкрепили трите формации са общо 9% от всички гласували на възраст между 18 и 30 години.

През 2017 г. на парламентарните избори патриотичните партии се явяват в коалицията „Обединени патриоти“, която включва НФСБ, ВМРО и „Атака“. Обединени трите партии получават по-нисък резултат както от сумарния, така и от отделния им вот от предходните избори. С 9,3% ОП са трета политическа сила. Младите хора, гласували доверие на ОП са 7,2% от всички гласували млади хора. Така ОП са на четвърто място по подкрепа от 18 – 30 годишните. В коалиция с ГЕРБ те реализират цялостен мандат.

На редовните избори през април 2021 г. патриотичните формации се явяват по следния начин: ВМРО се явява самостоятелно, получавайки 3,6%, а НФСБ се коалира с ПП „Воля“ и взема 2,4%. Сумарно те получават 6% от всички гласове, което е най-ниският общ резултат на патриотичните партии за разглеждания изборния период. Общо те получават и 5% от всички гласове на младите хора. Това е и най-ниската подкрепа от 18 – 30 годишните за патриотичните партии и коалиции за разглеждания период.

За патриотичните партии и коалиции може да се обобщи следното:

1. Най-висок процент от всички гласове патриотичните формации получават на изборите през 2013 г. – 12,8%. Най-много гласове от гласувалите млади хора, патриотичните партии са получили в същата година – 17,1%.
2. На изборите през 2014 г., 2017 г. и април 2021 г. патриотичните партии и коалиции губят подкрепа както от всички гласували, така и от гласувалите млади хора.
3. В единственото си участие в управлението на страната (2017 – 2021 г.) коалицията „Обединени патриоти“ е получила 9% от гласовете на младите хора и 11,8% от всички действителни гласове.
4. Общият процент на ГЕРБ и ОП на изборите през 2017 г. е 42,8% от всички действителни гласове и 39,7% от гласовете на гласувалите 18 – 30 годишни.

Заклучение

От изготвения анализ могат да се направят някои заключения.

Скъсена е законовоустановената мандатна продължителност на законодателната и изпълнителна власт в разглеждания период. Свидетелство за това е честото провеждане на парламентарни избори. В условия на обществени трансформации, съпроводени от криза на легитимността и задълбочаващи се социални и икономически неравенства, ПП ГЕРБ получава най-много гласове от всички упражнили правото си на глас и от гласувалите млади българи.

Независимо от скъсените цикли на провеждане на парламентарни избори, ГЕРБ запазва първата си позиция и с изключение на кабинета на П. Орешарски, тази партия управлява страната (самостоятелно и коалиционно). От 2009 г. до изборите през април 2021 г. ГЕРБ представлява около 1/3 от гласувалите млади хора. На изборите през април 2021 г. ГЕРБ губят от подкрепата на младите хора, упражнили правото си на глас, като доверието на гласувалите млади хора за ГЕРБ се срива наполовина. За разглеждания период в структурата на гласувалите за управляващата партия, младите намаляват от 8,2% до 3,1% от общия процент за ГЕРБ. Делът на младите хора в резултатите на ГЕРБ е между 20,7% и 12%.

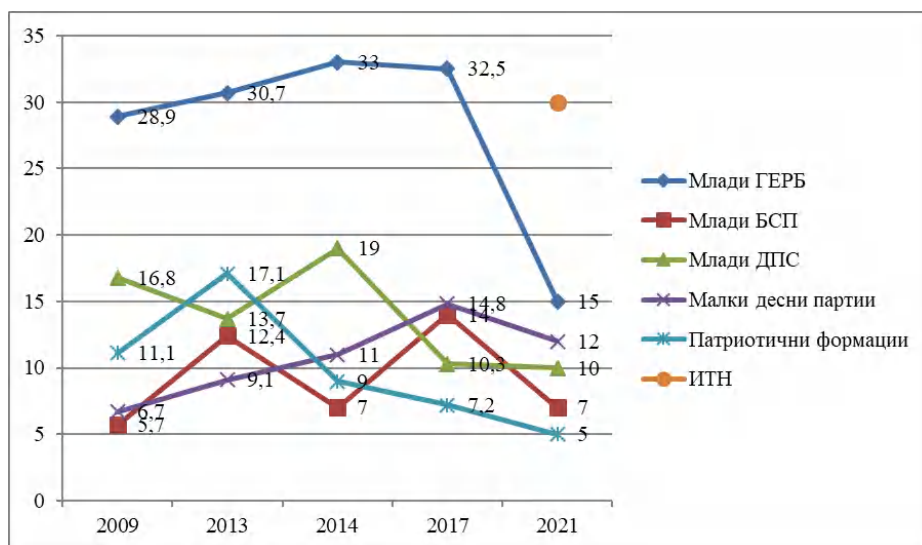
ПП БСП и ПП ДПС устойчиво запазват втора и трета позиция, като на изборите през април 2021 г. те са изместени на трета и четвърта позиции от новата формация ПП ИТН. За БСП подкрепата от гласуващите млади хора се увеличава при по-висок изборен резултат на партията и намалява при по-нисък резултат на партията. Най-ниският дял от всички гласували млади хора, който получава БСП е 5,7%, а най-високият е 14%. Вътре в структурата на гласувалите за БСП делът млади хора варира от 1% до 4,9%. Делът на младите хора в общия процент на парламентарни избори за БСП е между 17,6% и 5,6%.

Общият резултат на ДПС през разглеждания период е по-нисък от доверилите им се гласували млади хора. Тази стабилна тенденция се наблюдава единствено при тази партия. Младите хора, доверили се на ДПС, са в интервала между 19% и 10,5%. А общият резултат на партията е между 14,8% и 10%. Процентът на младите хора в общия процент на партията варира между 3,7% и 1,9%. Делът на младите хора от общия дял на гласовете за ДПС е по-висок от този на ГЕРБ и БСП и варира от 25,1% до 18%.

Партиите, които се позиционират в център-дясното политическо пространство, без значение дали са успели да излъчат народни представители на всички проведени парламентарни избори, получават подкрепа от гласувалите млади хора между 6,7% и 14,8%.

Патриотичните партии и коалиции получават между 17,1% и 5% от гласовете на младите българи.

Динамиката на гласуваното доверие от младите хора, упражнили гражданския си избор да гласуват за народни представители, предложени от различните партии и коалиции, е показана на фигура 9.

Източник: Собствени изчисления по данни от ЦИК (2009, 2013, 2014, 2017, 2021), Галъп (2009, 2017, 2021), Тренд (2013), Алфа Рискърч (2014).

Фигура 9: Млади хора, гласували за партия/коалиция от всички гласували млади хора (в %)

Младият гласоподавател като цяло упражнява правото си на глас, като приблизително 3/4 от гласувалите млади са парламентарно представени.

В макрорамката на несигурност и тревожност мнозинството от гласувалите млади хора избират тези политически партии, които на предходните избори са били на първите три места и тези, които по социологически проучвания се позиционират на челните позиции преди избори. Това са партиите и коалициите, които обещава да реализират политики, които да доведат до стабилност, намаляване на социалните и икономическите неравенства, до минимализиране на общностното чувство за тревожност.

Тази тенденция е устойчива до предсрочните парламентарни избори през април 2021 г., когато „силни на деня“, със сериозна заявка за по-добри и по-успешни политики се явяват говорителите на ИТН. Като тази партия измества БСП и ДПС на трето и четвърто място, заемайки втора позиция

със самата си поява в политиката. До този момент най-много млади хора гласуват за управляващата партия ГЕРБ.

ДПС е от партиите с най-стабилен резултат на парламентарни избори за целия анализиран изборен период – винаги на трета позиция и през април 2021 г. на четвърта. Тя е единствената партия, данните за която недвусмислено показват, че има много силна младежка структура. От всички гласували млади хора, гласувалите за ДПС на разглежданите избори винаги са по-висок процент от общия за партията. Друго заключение, което може да се направи е свързано с патриотичните формации, които вземат не малък дял от гласовете на младите хора.

Обобщено, за младия гласуващ българин може да се каже, че:

1. Младият човек гласува за партиите и коалициите с най-висок изборен резултат на предходни избори, които имат реален потенциал да реализират подобен и на съответните избори, следователно и да съставят кабинет и да управляват.
2. Младият човек ориентира политическия си избор между партиите с най-високи резултати от прогнозни изборни социологически изследвания.
3. Младият човек търси реализиране и защита на своите интереси в големите системни партии.
4. При появата на нова политическа формация с прогнозиран висок изборен резултат, младият гласуващ българин преориентира гласа си към нея.
5. Емоцията е вероятно водещ фактор при избора за коя партия/коалиция да гласува младият българин. Това е много видимо в резултатите от гласуването на младите хора в изборната 2021 г.

Използвана литература

- Алфа Рисърч. (2014). Екзит пол за парламентарни избори 2014 г. (Alfa Risarch. (2014). Ekzit pol za parlamentarni izbori 2014 g.).
- Бауман, З. (2001). Постмодерната етика. Изд. „ЛИК“, София. (Bauman, Z. (2001). Postmodernata etika. Izd. „LIK“, Sofia).
- Галъп Интернешънъл. (2009). Електорален профил, Парламентарни избори 2009. (Galap Interneshanal. (2009). Elektoralen profil, Parlamentarni izbori 2009).
- Галъп Интернешънъл. (2017). Електорален профил, Парламентарни избори 2017. (Galap Interneshanal. (2017). Elektoralen profil, Parlamentarni izbori 2017).

- Галъп Интернешънъл. (2021). Електорален профил, Парламентарни избори 2021. (Galap Interneshanal. (2021). Elektoralen profil, Parlamentarni izbori 2021).
- Джеймисън, Ф. (2005). Единствена модерност, ИК „Критика и хуманизъм“, София. (Dzheymisan, F. (2005). Edinstvena modernost, IK „Kritika i humanizam“, Sofia).
- Изард, К. (2017). Психология на емоциите, ИК „Здраве и щастие“, София. с. 374-418. (Izard, K. (2017). Psihologia na emotsiite, IK „Zdrave i shtastie“, Sofia. s. 374-418).
- Мей, Р. (2018). Смисълът на тревожността, Изд. „Изток-Запад“, София. (Meу, R. (2018). Smisalat na trevozhnostta, Izd. „Iztok-Zapad“, Sofia).
- НСИ. (2021). Демографска и социална статистика. Население по области, възраст, местоживееие и пол за периода 2009 – 2021 г. (NSI. (2021). Demografaska i sotsialna statistika. Naselenie po oblasti, vazrast, mestozhiveene i pol za perioda 2009 – 2021 g.).
- Слатински, Н. (2019). Рискът: новото име на сигурността, Изд. „Изток-Запад“, София. (Slatinski, N. (2019). Riskat: novoto ime na sigurnostta, Izd. „Iztok-Zapad“, Sofia).
- Стиглиц, Д. (2014). Цената на неравенството, Изд. „Изток-Запад“, София. (Stiglets, D. (2014). Tsenata na neravenstvoto, Izd. „Iztok-Zapad“, Sofia).
- Тренд. (2013). Екзит пол за парламентарни избори 2013 г. (Trend. (2013). Ekzit pol za parlamentarni izbori 2013 g.).
- Фотев, Г. (1992). Гражданското общество, Изд. „Българска академия на науките“, София. (Fotev, G. (1992). Grazhdanskoto obshtestvo, Izd. „Balgarska akademia na naukite“, Sofia).
- Фотев, Г. (1999). Криза на легитимността, Изд. „Българска академия на науките“, София. (Fotev, G. (1999). Kriza na legitimnostta, Izd. „Balgarska akademia na naukite“, Sofia).
- Фотев, Г. (2018). Феноменология на чувствата, Изд. „Изток-Запад“, София, с. 229-258. (Fotev, G. (2018). Fenomenologia na chuvstvata, Izd. „Iztok-Zapad“, Sofia, s. 229-258).
- Фотев, Г. (2016). Човешката несигурност, Изд. „Изток-Запад“, София. (Fotev, G. (2016). Choveshkata nesigurnost, Izd. „Iztok-Zapad“, Sofia).
- ЦИК. (2021). Портал за избори в Република България. Официалните резултати от парламентарните избори в периода 2009-април 2021 г. (TSIK, 2021, Portal za izbori v Republika Bulgaria. Ofitsialni rezultati ot parlamentarni izbori v perioda 2009-april 2021 g.), available at: <http://portal.cik.bg/>

THE VOTE OF THE YOUNG PEOPLE. POLITICAL CHOICE OF THE YOUNG BULGARIANS (2009 – 2021)

Kaloian Iankov, PhD candidate
Department of Economic Sociology
University of National and World Economy
e-mail: kaloianiankov@gmail.com

Abstract

The article presents a research on the trends in the political choice of young Bulgarians aged 18-30. The research method is secondary analysis of data from electoral surveys – exit polls and official results of the parliamentary elections in 2009 – 2021 according to data from the Central Election Commission (CEC). At the first level, the results show who young people are voting for and whether their political choices shift in 2009 – 2021. At the second level – what is the share of young people among voters' turnout and among party electoral groups. At the third level, it is possible to see the extent to which the young voter is represented in parliament in the Bulgarian National Assembly.

Key words: parliamentary elections, young people, political elections, exit polls

JEL: D71, D72, D81